

Kunnskapsdepartementet
postmottak@kd.dep.no

Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo

Telefon 21 02 34 00

Telefaks 21 02 34 01

Besøksadresse Tollbugata 35

Kontingentkonto 8380 08 68621

Bankkonto annet 8380 08 68605

post@forskerforbundet.no

www.forskerforbundet.no

Foretaksnr 971 422 505

Deres ref:

Vår ref:133482

Vår dato: 30.10.2015

Høringsuttalelse – endringer i forskningsetikkloven

Forskerforbundet viser til Kunnskapsdepartementets høringsbrev av 9. juli 2015 om revisjon av forskningsetikkloven, og oversender med dette sin høringsuttalelse.

Innledningsvis vil vi gi departementet ros for det gode arbeidet som ble gjort i forkant av dette høringsbrevet hvor bla. departementet inviterte flere aktører, også Forskerforbundet, til høringsmøter omkring lovarbeidet.

For ordens skyld vil vi imidlertid bemerke at høringsnotatet, i tillegg til hele lovforslaget, også burde ha inneholdt dagens lov. Ikke minst gjelder dette siden loven har fått nye overskrift og lovendringene er ganske omfattende.

I høringsbrevet vårt vil vi først komme med noen betraktninger omkring god forskningsetikk, og deretter kommentere de enkelte lovforslagene.

Generelt

Oppgaven med å fremme god forskningsetikk samt forebygging og behandling av uredelighet i forskning er et kontinuerlig arbeid. I dette er Forskerforbundet også opptatt av at rettssikkerheten til den enkelte forsker ivaretas, samt at arbeidsvilkårene deres på best mulig måte bidrar til å fremme god forskningsetikk.

Når det gjelder rettssikkerhet, er anklager om brudd på forskningsetikk og særlig anklager om fusk og plagiering svært alvorlig for den enkelte. Det er derfor helt avgjørende at rettssikkerheten til den enkelte ivaretas både gjennom klageadgang og åpenhet rundt eventuelle anklager.

Forskningssektoren utvikler seg i retning av stadig mer konkurranse og den enkeltes karriereutviklingsmuligheter er i regelen totalt avhengig av forskningspublisering, både målt i kvantitet og kvalitet. Dette betyr at de vitenskapelige ansatte må utføre mye av forskningen på fritiden og forventes å publisere stadig mer. Dette, kombinert med dagens utstrakte bruk av midlertidig tilsetting, skaper et system som i sitt vesen ikke ivaretar hensynet til forskningsetikk på en god måte. I tillegg erfarer vi at stadig flere institusjoner viderefører insentiver i finansieringssystemene helt ned på individnivå. Dette gjelder for eksempel indikatoren om publiseringspoeng. Kombinasjonen av usikre tilsetningsvilkår og prestasjonsbaserte tellekanter på

individnivå er uheldig både med hensyn til å fremme forskningskvalitet og god forskningsetikk.

Forskerforbundet vil derfor fremheve at redusert bruk av midlertidig tilsetting og mindre bruk av prestasjonsbaserte indikatorer på individnivå vil fremme god forskningsetikk.

Til kapittel 5 «Forskere og forskningsinstitusjoners forskningsetiske ansvar»

Dagens forskningsetiske system innebærer at ansvaret i betydelig grad legges på den enkelte forsker. Forskningsinstitusjonene og forskningssamfunnet har et sekundæransvar som først og fremst retter seg mot internkontroll og ledelse.

Departementet foreslår nå å lovfeste både forskernes og forskningsinstitusjonenes aktsomhetsplikt og ansvar.

Om forskerne foreslår departementet følgende:

§ 3 første ledd:

Forskere skal opptre med aktsomhet og på en måte som sikrer at all forskning, herunder forberedelser til forskning, rapportering av forskning og andre forskningsrelaterte aktiviteter, følger anerkjente etiske normer

Forskerforbundet er usikker på om forslaget om å lovfeste de forskningsetiske normene som forskerne skal følge, har særlig annen verdi enn den rent pedagogiske.

Når det gjelder forskningsinstitusjonenes ansvar foreslår departementet følgende:

§3, annet ledd:

En forskningsinstitusjon skal sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente etiske normer. Institusjonen har ansvaret for

- a) nødvendig opplæring av kandidater og ansatte i anerkjente etiske normer*
- b) at alle som utfører eller deltar i forskningen er kjent med anerkjente etiske normer*
- c) å ha rutiner for å behandle saker om mulig brudd på anerkjente etiske normer*
- d) vurdere om det, som et ledd i behandlingen av saker etter bokstav c, er behov for å be om uttalelse fra utvalg etter § 6 første ledd*
- e) å ha rutiner for å rapportere til Nasjonalt utvalg for granskning av redelighet i forskning om forskningsetiske saker ved institusjonen.*

Forskerforbundet ser verdien av forslaget om at forskningsinstitusjonen skal ha ansvar for «nødvendig opplæring av kandidater og ansatte i anerkjente etiske normer» slik dette er nedfelt i §3, annet ledd, bokstav a. Dette er noe mange institusjoner erfaringsmessig slurver med.

Til kapittel 6 «Forskningsinstitusjonenes plikt til å behandle forskningsetiske saker»

Per i dag er situasjonen at de fleste institusjoner selv behandler sakene, men uten klagerett for dem som får kjennelser mot seg siden slike avgjørelser ikke oppfattes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Institusjonene kan imidlertid henvende seg til Granskningsutvalget for eventuell uttalelse, og Granskningsutvalget kan på eget initiativ velge å behandle saken. Avgjørelser av Granskningsutvalget kan klages

inn til departementet som fatter en endelig avgjørelse. Etter det som er opplyst, har dette kun skjedd i tre saker.

Gjennom forslaget til ny §6 ønsker departementet å rydde opp i disse forholdene, og skisserer to alternativer. Etter begge alternativene skal alle forskningsinstitusjonene som omfattes av loven, ha et faglig uavhengig utvalg som kan gi uttalelse i saker om mulig brudd på anerkjente etiske normer.

Etter alternativ 1 skal Granskningsutvalget veilede forskningsinstitusjonene i forskningsetiske spørsmål. Etter dette alternativet vil ikke den eller de som får kjennelser mot seg, ha noen videre klagemulighet.

§ 6. Utvalg som kan gi uttalelse i forskningsetiske saker

Forskningsinstitusjoner skal ha et faglig uavhengig utvalg som kan gi uttalelse i saker om mulig brudd på anerkjente etiske normer. Utvalget skal ha nødvendig kompetanse i jus, forskning og forskningsetikk og ha minst ett medlem som ikke er ansatt ved institusjonen.

Departementet oppretter Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning, et faglig uavhengig utvalg og oppnevner medlemmene i utvalget. Utvalget skal ha nødvendig kompetanse i jus, forskning og forskningsetikk, og lederen skal ha juridisk embetseksamen eller mastergrad i rettsvitenskap. Utvalget skal veilede forskningsinstitusjoner i forskningsetiske spørsmål.

Etter alternativ 2 etableres det en klagerett på alle uttalelser om forskning som ikke er skjedd i henhold til anerkjente etiske normer, fra institusjonene til Granskningsutvalget. Da vil Granskningsutvalget bli et rent klageorgan, og begrense dets rolle som veileder.

§ 6. Utvalg som kan gi uttalelse i forskningsetiske saker

Forskningsinstitusjoner skal ha et faglig uavhengig utvalg som kan gi uttalelse i saker om mulig brudd på anerkjente etiske normer. Utvalget skal ha nødvendig kompetanse i jus, forskning og forskningsetikk og ha minst ett medlem som ikke er ansatt ved institusjonen. Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning er klageinstans for utvalgenes uttalelser.

Departementet oppretter Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning, et faglig uavhengig utvalg og oppnevner medlemmene i utvalget. Utvalget skal ha nødvendig kompetanse i jus, forskning og forskningsetikk, og lederen skal ha juridisk embetseksamen eller mastergrad i rettsvitenskap.

Etter drøfting for og imot de to alternativene, og med betydelig vekt på ressursbruk og økonomi, mener departementet at alternativ 1 er den mest hensiktsmessige. Etter departementets oppfatning er forskernes rettssikkerhet tilstrekkelig ivaretatt her.

Forskerforbundet mener at hensynet til rettssikkerheten gjør det helt nødvendig med klagerett, og anbefaler derfor alternativ 2.

Når det gjelder hvilke oppgaver utvalget skal gi uttalelse om, foreslår departementet følgende i paragrafens tredje ledd som omfatter både alt. 1 og alt. 2:

§6 tredje ledd

Utvalg etter første og annet ledd skal gi skriftlig uttalelse om forskning skjer i henhold til anerkjente etiske normer eller ikke. I uttalelsen skal det tas stilling til

- a) om det foreligger forfalskning, fabrikkering, plagiering eller andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis og hvor alvorlige eventuelle brudd er*
- b) om det er handlet med forsett eller grov uaktsomhet*
- c) om det foreligger systemfeil ved institusjonen*
- d) om det vitenskapelige arbeidet bør korrigeres eller trekkes tilbake.*

Forskerforbundet er kritisk til deler av dette forslaget.

Bruken av plagiatbegrepet i §6, tredje ledd, bokstav a viser at forholdet mellom jus og etikk er problematisk, og bør avklares nærmere. Plagiatbegrepet slik det blant annet er definert i De forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap og humaniora, contra den ulovfestede forståelsen av plagiat i åndsverkloven, kan være utfordrende for den alminnelige rettsbevissthet. Dette fordi forhold som overhodet ikke blir betraktet som plagiat i opphavsretten, fort stemples som plagiat i forskningsetikken. Etter en omfattende drøfting i kapittel 9 «Definisjon av vitenskapelig uredelighet», side 54-55 legger høringsnotatet den forskningsetiske forståelsen til grunn, uten helt å ta inn over seg de menneskelige sidene et tvilsomt plagiatstempel vil innebære for den enkelte forsker. Dette gjelder også der forskeren blir frikjent fordi det ikke foreligger forsett eller grov uaktsomhet. Får man først plagiatbeskyldningen mot seg, er det en mager trøst at plagieringen ikke var så alvorlig likevel.

Forskerforbundet ønsker en annen og mindre stigmatiserende formulering enn plagiering som i mange tilfeller egentlig handler om dårlig henvisningsskikk.

Videre mener Forskerforbundet at det er behov for en klargjøring av hva departementet mener med begrepet «alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis». I lovforslaget er begrepet definert i bokstavene b, c og d. Høringsutkastet har derimot en helt annen definisjon av begrepet der det på side 58 sies at:

«Med andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis menes her alvorlige brudd med forskningsetiske retningslinjer for upartiskhet, fortrolighet, innsyn i forskningsmateriale og adgang til etterprøvbarehet. I forarbeidene på side 53 til 54 nevner departementet noen eksempler på alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis. Det har vært reist spørsmål om det krever hensikt for at disse tilfellene kan regnes som vitenskapelig uredelig. Departementet ser at ordlyden «bevisst» i forarbeidene vanskelig kan tolkes opp mot lovens skyldvilkår som er forsettlig eller grov uaktsomhet. Også grov uaktsomhet vil være tilstrekkelig for å ha opptrådt vitenskapelig uredelig i eksemplene som er nevnt.»

Her trengs en tydeliggjøring i lovteksten om hva departementet egentlig mener.

Videre vil Forskerforbundet påpeke at formuleringen i bokstav d «om det vitenskapelige arbeidet bør korrigeres eller trekkes tilbake» antakelig trår over grensene for akademisk frihet. Historien har en rekke eksempler på fremragende forskere som har blitt bedt om å korrigere eller trekke tilbake sine vitenskapelige arbeider. Utvalget skal, etter vår oppfatning, avgi en uttalelse om eventuelle alvorlige brudd på forskningsetikken og ikke om konsekvensene av bruddet.

Til kapittel 10 – «Utsatt offentlighet ved behandling av forskningsetiske saker»

§8 Utsatt offentlighet

Forskerforbundet ser at det i mange tilfeller, for eksempel i forhold til etterforskningen av en sak kan være hensiktsmessig å begrense innsynet i dokumenter, men synes at henvisningen til reglene i offentlighetsloven fremstår som lite konkret.

Til kapittel 11 - «Rett til å melde om forskningsetiske saker og retten til å være anonym»

§7 Rett til å melde fra om brudd på anerkjente etiske normer

Denne bestemmelsen åpner for at den som skriftlig melder inn en sak om brudd på forskningsetikken kan være anonym. Også organet kan på eget initiativ anonymisere meldereren.

I enkelte sammenhenger kan anonymisering muligens være hensiktsmessig, men i en verden hvor den akademiske friheten skal være styrende, er det betenkelig at noen skal slippe å stå frem med sin oppfatning av kollegaers eventuelle brudd på etikken. Slik anonymisering må i så fall kun gjelde for personer som normalt ikke arbeider med vitenskapelige oppgaver, og heller ikke deltar eller ønsker å delta i akademiske debatter.

Enda mer betenkelig er det at organet på eget initiativ kan beslutte at den som bringer inn en sak, skal anonymiseres. I så fall bør dette begrenset til personer som selv ikke klarer å se konsekvensene av det han/hun har gjort.

Med vennlig hilsen
Forskerforbundet

Petter Aaslestad
Leder

Hilde Gunn Avløyp
Generalsekretær